

ANALÝZA A HODNOCENÍ JAZYKOVÉ ÚROVNĚ VYBRANÝCH POŘADŮ ČESKÉ TELEVIZE ZA 1. POLOLETÍ 2016

Martin Havlík – Lucie Jílková – Kamila Mrázková – Helena Özörencik
(Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, v. v. i.)

Úvod

Jazyková analýza, kterou jsme zpracovali, je založena na postupech a kritériích popsanych v úvodu textu Analýza a hodnocení jazykové úrovně vybraných pořadů České televize za 1. pololetí 2006. Za primární považujeme požadavek kultivovanosti vyjadřování, kterou chápeme jako správnost a přiměřenost jazykového projevu s ohledem na situační a žánrové aspekty. Tentokrát jsme analyzovali pořady 90' ČT24, Reportéři ČT, 168 hodin, Máte slovo, Souvislosti Jana Pokorného, Liga mistrů UEFA, Mistrovství světa v hokeji 2016 Rusko a Planeta YÓ.

90' ČT24

Pořad 90' ČT24 je devadesátiminutový zpravodajsko-publicistický blok vysílaný každý všední den od 20:00 na kanálu ČT24. Větší část pořadu tvoří rozhovor moderátora s hostem o hlavním tématu, dotazy mohou zároveň klást prostřednictvím internetu a sociálních sítí i diváci. Ve sledovaném období se v moderování rozhovoru střídali Jiří Václavek (JV), Michaela Hergetová (MH) a Tomáš Drahoňovský (TD), z novinářů, kteří se objevovali v dalších částech pořadu, jmenujme Zuzanu Hodkovou, Karolínu Jelínkovou a Ondřeje Topinku.

Všichni uvedení moderátoři jsou kultivovaní mluvčí, kterým nečiní problémy dodržování normy spisovné češtiny, především pokud jde o tvarosloví. Výslovnost hlásek je pečlivá a zřetelná především tam, kde moderátoři mluví přímo k divákům a v pomalejším tempu. Při rozhovoru s hosty, nebo když zrychlí tempo, se občas objevuje redukce souhlásek i samohlásek, např. od TD jsme slyšeli *naševbové stránky* tam, kde zřejmě mělo být *naše webové stránky*. K redukci souhlásky dochází často v prezentních tvarech slovesa (*při*)jt: *de, dou, přide*. Tyto tvary typické pro obecnou češtinu a běžnou mluvenou komunikaci vůbec by

příliš nesnižovaly kultivovanost promluvy, kdyby na ně mluvčí zároveň nekladli důraz, což se bohužel děje (důraz značíme podtržením): *Takže de STOUPNUTÍ HLASEM vůbec změnit jejich roli STOUPNUTÍ HLASEM* (MH). Dalším typem redukce hlásek, který jsme u moderátorů pořadu zaznamenali, je vypuštění rázu mezi dvěma samohláskami, výsledkem je např. splynutí předložky a následujícího slova: *odpadech* místo *o?odpadech* (TD), *rozhodnutí odchodu z funkce* místo *o?odchodu* (MH).

Větší problém než ojedinělá chybná výslovnost hlásek představují u všech tří hlavních moderátorů pořadu případy nesouladu mezi významovým a syntaktickým členěním na jedné a intonačním členěním na druhé straně. Snaha zřetelně vyslovovat a zároveň získat pozornost posluchačů pro obsah promluvy je patrně důvodem toho, že moderátoři kladou často důraz na více slov, než odpovídá smyslu promluvy (dvojtečkou značíme dlužení předcházející samohlásky): *Veřejný dluh Španělska: překonal velikost tamní ekonomiky* (JV, problematický je důraz na slovo *ekonomika*). Matoucí pro diváky může být např. také zdůraznění křestního jména tam, kde není třeba odlišit dvě osoby téhož příjmení *Kateřině Valachové* (MH). K nedostatkům intonačního členění patří také předčasné klesnutí hlasem, signalizující konec výpovědi, po němž ale mluvčí ještě pokračuje a toto pokračování je součástí předchozí významově-syntaktické jednotky: *Vodní dílo Skalička u Teplíc KLESNUTÍ HLASEM nad Bečvou KLESNUTÍ HLASEM* (JV); *obešel tím předsedu orgánu POKRAČOVACÍ INTONACE sociálního demokrata Romana Váňu KLESNUTÍ HLASEM který je v zahraničí KLESNUTÍ HLASEM* (JV). Pro JV je typické také mírné stoupnutí hlasem i na konci těch syntaktických celků, po nichž by podle smyslu měla výpověď končit. Vzniká tak zpěvavá, houpavá a ve výsledku jednotvárná intonace, která vnímání sdělovaného nijak neusnadňuje.

Přiměřená intonace je spolu s vlastní formulací důležitá také pro kladení otázek. Moderátorům se někdy stává, že v jedné otázce užijí stoupavou (tázací) intonaci vícekrát: *Mohly reformy proběhnout v náš STOUPNUTÍ HLASEM prospěch STOUPNUTÍ HLASEM* (MH). Otázky bývají mnohem delší, než je tato citovaná, často jde spíše o otázkové promluvy, složené z tázacích i konstatačních výpovědí, než o jednověté otázky. To je pochopitelné, protože v pořadu probíraná témata jsou složitá, a proto se moderátor snaží formulovat dotaz tak, aby host neodpovídal na to, co již většina diváků ví, zároveň ale moderátor potřebuje divákům vysvětlit nebo připomenout kontext potřebný pro pochopení dotazu. Pokud se ale v takovéto dlouhé „otázkové promluvě“ zároveň kumulují výše popsané chyby intonačního členění – tj. opakované užití tázací intonace v jedné výpovědi a předčasné užití koncové, ať již klesavé nebo stoupavé, intonace, po němž mluvčí ještě „dopovídá“ to, co

syntakticky a významově patří k předchozí části výpovědi – může to být pro dotazovaného i diváky, kteří mj. i z intonace anticipují, čeho se otázka bude týkat, značně matoucí: *Pokud se o chystané reorganizaci dozvěděl on POKRAČOVACÍ INTONACE stejně jako jeho kolega POKRAČOVACÍ INTONACE z protikorupční policie KLESNUTÍ HLASEM měsíc dopředu POKRAČOVACÍ INTONACE mohl s tím něco dělat STOUPNUTÍ HLASEM neměli se řekněme šéfové takto významných útvarů na této reorganizaci podílet STOUPNUTÍ HLASEM víc KLESNUTÍ HLASEM (MH); pane ministře: STOUPNUTÍ HLASEM jak zabránit tomu POKRAČOVACÍ INTONACE aby výstavba: STOUPNUTÍ HLASEM přehrad POKRAČOVACÍ INTONACE nespokla většinu těch peněz: KLESNUTÍ HLASEM které na boj proti suchu mají jít KLESNUTÍ HLASEM s tím efektem POKRAČOVACÍ INTONACE pouze lokálním KLESNUTÍ HLASEM nikoliv celorepublikovým KLESNUTÍ HLASEM (JV).*

Stoupavá (tázací) intonace se někdy nesprávně objevuje i tam, kde moderátor neklade otázku, ale pouze nepřímo reprodukuje cizí řeč: *Jaké plány má společnost Sazka na internetu STOUPNUTÍ HLASEM a jaká je budoucnost: STOUPNUTÍ HLASEM stíracích losů POKRAČOVACÍ INTONACE prozradil generální ředitel (JV).*

Poslední poznámka se týká vlastní formulace, tj. výběru slov a slovních spojení. Žurnalistický jazyk přirozeně tíhne k automatizaci a zjednodušení v komunikačních situacích, které se stále opakují, výsledkem je opakování klišé, jakým je v analyzovaném pořadu např. užívání slovesa *vnímat* v situacích, kdy nejde o percepci: *Jak to máme vnímat?* (MH); *Jak vnímáte postoj...* (MH); *Jak vnímáte ten názor? Jak to vnímáte?* (Z. Hodková). Ve všech případech by bylo vhodnější použít sloveso *myslet si*, popř. *mít názor*: *Co si o tom máme myslet?*, *Co si myslíte o postoji...*; *Jaký na to máte názor?* Sloveso *myslet si* by se nestalo klišé tím, že by se stále opakovalo, protože je pro dané situace věcně přiléhavé. Jiným formulačním nedostatkem, motivovaným pravděpodobně snahou o zkrácení opakujících se formulací, je vynechání určitého členu syntaktického spojení, jehož výsledkem je významově nesourodé spojení sloves označujících jednoduché smyslové vjemy s předměty (syntaktickými doplněními), které jsou značně abstraktní povahy: *Pojďme se podívat na názor* místo *Pojďme se podívat, jaký názor má*; nebo: *chce slyšet ty věčné problémy* místo např. *chce slyšet, jaké jsou ty věčné problémy*.

Reportéři ČT

Reportéři ČT jsou profilovým publicistickým pořadem veřejnoprávní televize, který program ČT1 vysílá každý týden ve středu večer. Jednotlivá vydání obsahují dvě až tři podrobné reportáže týkající se především aktuálních sociálních, politických nebo ekonomických problémů. Diváky pořadem tradičně provází a za jeho dramaturgickou stránku odpovídá Marek Wollner. V našem hodnocení budeme stručně komentovat nejdříve projev Marka Wollnera (MW), jazyk jednotlivých reportáží, podrobněji pak jeden jazykový jev obecnější povahy.

Projev MW považujeme za profesionální a kultivovaný, až na občasnou nedbalou výslovnost (*začení lidé, nešní reportéři*) mluví spisovně. Slovní zásoba, kterou volí, není přehnaně expresivní, hodnotící výrazy typické pro novinářský styl (*dějiny ji masírovaly, zpackaný projekt*) s ohledem na konkrétní téma a jeho kontext vhodně kombinuje s prostředky neutrálními. V syntaktické rovině je jeho projev přiměřený, do značné míry reflektuje fakt, že je určen pro poslech, a obsahuje spíše jednodušší věty, i když řazené často do delších celků.

Projev MW by bylo možné charakterizovat jako velmi strýzlivý a uměřený, na tomto dojmu se podle našeho záměru významně podílí jeho zvuková stránka. Jak jsme upozornili v našem minulém hodnocení (viz Analýzu a hodnocení jazykové úrovně vybraných pořadů České televize za 1. pololetí 2012), pauzy a další signály ukončení výpovědi jsou v podání MW velmi úsporné. Přesto jsou jeho výpovědi obvykle dobře přehledné, a to díky tomu, že pauzy a také například důrazy užívá přiměřeně a výhradně v souladu s logikou výpovědi.

Uměřenost je však poněkud na škodu tam, kde je zřejmá snaha využít v některých výpovědích ironii, a tento záměr by bylo vhodné podpořit odpovídajícími zvukovými prostředky. Například výpověď *Skanska chce deset milionů korun jako bonus za nekvalitní práci*, byla pronesena nezměněným tempem, s nezměněnou výškou hlasu, bez zvláštních důrazů, případně pauz. Tyto prostředky by ji potenciálně (jednotlivě nebo v kombinaci) mohly odlišit od zbytku promluvy a dát tak najevo, že věta má užitím slova *bonus* pro pojmenování nároků stavitele, který předal uživateli nekvalitní stavbu, ironické vyznění. Tato poznámka se týká také pozdravu *klidné dny, když to půjde*, kterým se MW v drobných obměnách pravidelně s diváky loučí. I v tomto případě by vyznění promluvy prospělo, kdyby byla výpověď například rozdělena výraznější pauzou (její náznaky jsme v některých případech zaznamenali) nebo byly její části odlišeny i formálně, například různým tempem či intonačním průběhem. Skládá se totiž ze dvou částí (*klidné dny* a *když to půjde*), které mají

různé vyznění: první obsahuje univerzální pozdrav, který užíváme, aniž bychom uvažovali o jeho doslovném významu, druhá část naopak vztahuje jeho doslovný význam k realitě, v níž adresáti pozdravu žijí.

V projevu MW nás zaujala formulace *reportáže a kauzy* ve spojeních typu *přinášíme reportáže a kauzy, které objevují skrytou stránku reality*. Tuto formulaci je vzhledem k častému výskytu možné považovat za určitý „slogan“ pořadu. Formulace se slovesem *přinášet* jsou ve výpovědích týkajících se obsahu televizních pořadů, vydání novin či časopisů a podobně celkem běžné. Je-li předmětem, jako v tomto případě, skladební skupina s více členy (*reportáže a kauzy*), obvykle obsahuje pojmenování více entit různé povahy, ale stejného typu: například *přinášíme tipy a rady, přinášíme rozhovory a reportáže*. Zde jde však o *kauzy a reportáže*, jevy, které jsou si sice blízké, ale svým typem různé, reportáže jsou žánrem, kauzy námětem některých z nich. Formulace je tak sice plně srozumitelná, ale může v posluchačích vyvolat otázku, proč byla obvyklá struktura formulace aktualizována tímto způsobem, případně pochybnost nad tím, zda obsah pojmů chápou stejně jako mluvčí, který formulaci použil. V projevu MW jsme na jiném místě zaznamenali promluvu *před měsícem a půl jsme odvysílali kauzu*. Z té sice přímo nevyplývá, v jakém smyslu slovo kauza MW užil, v kontextu výše uvedeného „sloganu“ však naznačuje, že MW (případně i jeho kolegové) může slovem *kauza* označovat přímo některé příspěvky, které se v Reportérech ČT objevují. Je-li tomu tak, musíme konstatovat, že nejde o užití standardní, ani patrně všeobecně známé.

Projev jednotlivých redaktorů hodnotíme jako velmi dobrý, v dotáčených komentářích, kterými diváky provázejí reportážemi, se de facto nevyskytují prohršky proti spisovné normě. Naopak například v projevu Jana Moláčka jsme zaznamenali mimo jiné příkladnou výslovnost hláskových a souhláskových skupin (*bubenečská, zrekonstruuje*), která u řady profesionálních mluvčích není samozřejmostí. Jazyk reportáží i kompoziční postupy jsou přiměřeně variabilní. Témata, která reportáže zpracovávají, jsou často velmi obsahově komplikovaná, zahrnují dlouhé časové úseky. Tvůrci tak účelně využívají různé prostředky, které mohou napomoci složitý obsah zkonenzovat a zformulovat, především různé vizuální souhrny, schémata a animace.

S povahou řady témat zpracovávaných Reportéry ČR souvisí také fakt, že jazyk, kterým se o nich mluví, je do značné míry terminologický. Typickým rysem termínů je to, že jsou významově jednoznačné, ale obvykle nejsou všeobecně zcela známé a srozumitelné. O faktu, že i tvůrci Reportérů ČT jsou si vědomi toho, že zachází se speciální slovní zásobou, svědčí například formulace *takzvaná klinická studie*, kde přídatné jméno *takzvaná* naznačuje

právě fakt, že jde o pojmenování užívané v určité komunikační sféře jako termín pro označení konkrétního pojmu. Je však zřejmé, že takové užívání termínů je možné pouze v omezené míře a obvykle se jim tvůrci reportáží naopak vyhýbají, aby byl jejich jazyk všeobecně přístupný. Tento postup však nese jedno závažné riziko, které se pokusíme vyložit na následujícím příkladu.

Ve sledovaném období se Reportéři ČT zabývali postupem úřadů, které dohlízejí na likvidaci nebezpečného odpadu z ostravských lagun, a v jedné z reportáží ukázali, jak tyto úřady nakládají s faktem, že Nejvyšší správní soud potvrdil nepřipustnost postupu, který byl užit při povolování likvidace. Soudní rozhodnutí, jehož důsledky reportáž mapovala, se týkalo sporu mezi úřady a občanskými sdruženími, která během rozhodování o příslušném úředním povolení nebyla uznána tzv. účastníky řízení. Nejvyšší správní soud potvrdil, že model správního řízení, který úřady zvolily a který účast občanských sdružení nepřipouštěl, byl pro danou situaci nesprávný.

Poměrně složitý spor, jemuž se rozsudek Nejvyššího správního soudu věnuje ve 28 odstavcích, byl v reportáži shrnut několika opisnými formulacemi. Nejexplicitnější z nich je patrně spojení *zjednodušené řízení, ve kterém veřejnost neměla právo se vyjádřit*. Spojení *právo se vyjádřit* jistě zahrnuje také speciální *vyjadřování se* během (správního) řízení. Formulace *nemít právo se vyjádřit* ale implikuje zásadnější zásah do práv jednotlivců, než o jaký ve sporu šlo. Také pojmenováním *veřejnost*, které v uvedené formulaci odkazuje k pojmu „účastník řízení“, je poněkud zavádějící. Pomíjí totiž skutečnost, že soud rozhodoval pouze o účasti subjektů, „jejichž předmětem činnosti je prosazování a ochrana profesních zájmů nebo veřejných zájmů“, tedy občanských sdružení a podobně, zatímco například fyzické osoby, jejichž práva a povinnosti byly povolením přímo dotčeny, se správního řízení zúčastnit mohly. Kombinace pojmenování *veřejnost* a *právo se vyjádřit* pak do hry vnáší výklad, že úřady státní správy rozhodují o právu jednotlivců na vyjadřování, což jistě autoři neměli na mysli. Tento potenciální smysl výpovědi je však důvodem její expresivnosti, jejíž přiměřenost, a především produktivnost, jsou zde otázkou k diskusi.

Snaha vyhnout se právní terminologii je pochopitelná: řadu termínů by bylo nutné posluchačům vysvětlovat, právní problematika je obecně považována za nepřitažlivou atd. Podle našeho názoru by však zpřesnění výkladu v tomto ohledu nijak nesnížilo jeho naléhavost, naopak, ukázal by přesněji, jakým způsobem došlo k manipulaci se správním řádem. Přikláníme se proto k tomu, aby tvůrci důsledně uplatňovali postup, který jsme zaznamenali v dalších reportážích, ve kterém je podstata problému vyložena vždy alespoň

jednou pomocí jednoznačných pojmenování a opisná a další pojmenování k tomuto výkladu odkazují.

168 hodin

Publicistický pořad 168 hodin vysílala ve sledovaném období Česká televize v neděli večer od 21:30 na ČT1. Pořad se skládá především z autorských reportáží a několika dalších pravidelných rubrik, diváky jím provází Nora Fridrichová. V našem hodnocení se budeme věnovat nejdříve obecným charakteristikám jazykové stránky pořadu, podrobněji potom jazykovému projevu Nory Fridrichové (NF).

V oblasti tvarosloví a výslovnosti se všichni redaktoři ČT, jejichž projev jsme zaznamenali, orientují na spisovnou normu a především v tvarosloví ji prakticky vždy dodržují. V porovnání s dalšími publicistickými pořady je magazín 168 hodin charakteristický tím, že vedle publicistického zpracování informací usiluje také o jeho humorné vyznění. Kritický postoj, s nímž jsou zpracována témata většiny reportáží, je tak často vyjadřován pomocí ironie a sarkasmu. Tomu odpovídá jednak výběr slovní zásoby, jednak některé formulační postupy. Slovní zásoba, kterou mluvčí volí, obsahuje prostředky různých stylových vrstev, je často obrazná, a především silně expresivní (*voliči se Fica přejedli, spanilá jízda Jaroslava Tvrdíka, Norům jsme nasázeli sedum gólů, mateřství na stará kolena*). Mezi formulačními postupy je nápadné užití nadsázky (*skoro to vypadá, že bez něj by se v Praze nerozjel ani eskalátor v metru*).

Uvedená pozorování se vztahují i na NF. Její projev charakterizuje suverénní dodržování výslovnostní i tvaroslovné normy, bohužel však také opakující se problémy s náležitým členěním výpovědí pauzami. Jedním typem problematických výpovědí jsou ty, v nichž jsou těsně významově související slova nelogicky oddělena pauzou. Například rozdělení výpovědi *takhle suverénní rozjezd v Rusku PAUZA nikdo nečekal* pauzou před slovem *nikdo* budí pochybnosti o tom, zda je *v Rusku* přívlastkem jména *rozjezd* nebo zájmena *nikdo*. Z kontextu vyplývá, že správná je druhá možnost, a pokud bylo nutné do výpovědi umístit pauzu, měla být umístěna už za slovem *rozjezd*.

Druhý problém se týká některých formulací vyskytujících se v úvodním přehledu témat, například promluvy *křivé nařčení při rozvodu PAUZA ze sexuálního zneužívání dětí*. Ta se drží heslovité syntaxe, která je pro tematický přehled v pojetí tvůrců pořadu 168 hodin typická a kterou charakterizuje mimo jiné to, že v podstatě neobsahuje slovesa v určitých

tvarech. Významové vztahy, které jsou sice zásadní pro smysl výpovědi, ale v rámci zvolené stylizace nejsou explicitně vyjadřovány, tak rekonstruuji sami posluchači. Některé výrazné pauzy, které v přehledu témat zaznamenáváme, mohou k rekonstruování významových vztahů vybízet.

V uvedeném případě je však tato možnost podmíněna tím, že posluchači očekávají, že výpověď bude dále pokračovat. Toto očekávání je obvykle založeno na tom, zda už zazněly všechny větné členy, které jsou nezbytné pro její syntaktickou úplnost. Výpověď *křivé nařčení při rozvodu* takové očekávání nutně nevyvolává: Přívlastek *ze sexuálního zneužívání dětí* je sice zásadní pro smysl celé promluvy, pro její syntaktickou ucelenost však nezbytný není. U konstrukcí založených na podstatných jménech, na rozdíl od těch založených na slovesech, je totiž nutné počítat s tím, že téměř žádné rozvíjející členy nejsou syntakticky zcela nezbytné. Není proto vyloučeno, že pauza, kterou je tento přívlastek oddělen, bude posluchači interpretována jako definitivní ukončení výpovědi. To, že obě části výpovědi spolu souvisejí (i to, jakou měla pauza funkci), tak bude možné odhadnout zpětně, pro to však v rychlém sledu hesel shrnujících jednotlivá témata nemusí být prostor.

Tento příklad podle našeho názoru ilustruje, že přísně heslovitá stylizace tematického přehledu není vhodná pro vyjadřování složitějších nebo například překvapivých významových vztahů. Pokud se jí tvůrci chtějí držet, doporučujeme, aby hesla byla nejen formálně, ale také obsahově maximálně jednoduchá.

Máte slovo

Televizní pořad *Máte slovo* analyzujeme celkově již potřetí (srov. naši analýzu z 1. pololetí roku 2009 a z 1. pololetí roku 2013). V této analýze se zaměřujeme především na jazykový projev moderátorky Michaely Jílkové a okrajově na jazykovou stránku sms, které se v průběhu pořadu objevují ve spodní části obrazovky (v tzv. kraulu).

Moderátorka v průběhu pořadu diskutuje jednak se dvěma trojicemi stojících hostů, jednak s lidmi sedícími v publiku. Hosté stojící za stolky naproti sobě zastávají opačné názory k tématu pořadu. Také v publiku jsou diskutující rozděleni na dvě části – viz slova moderátorky: *vaše strana teď mluvila dlouho*. Jsou zde ve vyrovnaném poměru lidé, kteří jsou v souladu s jednou či druhou názorovou stranou, dokonce jsou i rozesazeni tak, že zastánci určitého názoru sedí blíže ke stojícím hostům zastávajícím tento názor. Hranice mezi hosty a publikem je tedy ve výsledku dost nezřetelná, resp. je určena jen tím, že hosté stojí

a publikum sedí. Úloha moderátorky je značně náročná, postupně uděluje (a podle potřeby rovněž odebírá) slovo prakticky všem osobám, které jsou ve studiu přítomny. Navíc, zatímco ostatní diskutující jsou po dobu vysílání na jednom místě (sedí, nebo stojí), moderátorka přechází od jednoho k druhému, předává mikrofon lidem v publiku aj., přičemž je třeba podotknout, že diskusi má po celou dobu pod kontrolou.

Moderátorka mluví spisovnou češtinou, tvaroslovné odchylky od ní pozorujeme zřídka, a to většinou v rychlých reakcích na promluvy hostů, resp. v otázkách (viz i delší ukázkou dále). Ve srovnání prakticky se všemi ostatními zúčastněnými je moderátorka často tou mluvčí, která se v průběhu celého pořadu od tvarosloví spisovné češtiny neodchyluje takřka vůbec, zatímco pozvaní hosté a osoby v publiku spisovnou češtinu a její různé variety rozmanitě střídají, případně mluví výhradně obecnou češtinou či nějakým nářečím.

Zaměříme-li se na výslovnost jednotlivých hlásek, nelze než konstatovat, že M. Jílková realizuje všechny hlásky náležitě, pečlivě; viz třeba pečlivá výslovnost souhláskové skupiny ve slově *čistší*.

Pořad *Máte slovo* je svým založením výrazně polemický: k jednotlivým tématům přicházejí diskutovat hosté, kteří jsou zjevně záměrně vybíráni tak, aby k danému tématu zaujímali opačné postoje. Názorová vyhraněnost se objevuje již v titulcích k jednotlivým dílům, viz třeba titulky: *Je multikulturalismus hrozba, nebo naděje?*; *Kam směřuje česká politika – k USA, nebo k Rusku?*, *Ochrání nás očkování před chřipkou, nebo jí spíš podlehneme?*, jindy je titulek ve formě otázky zjišťovací, tj. implikující odpověď *ano/ne*: *Mají být o svátcích zavřené obchody?*; *Mělo by být referendum za vystoupení z Evropské unie?* aj.

Dostí specifický je, domníváme se, již samotný způsob představování hostů. Moderátorka uvede nějaký citát, který mluvčí pronesl či napsal v médiích, dále jej představí prostřednictvím jeho funkce, zaměstnání apod. Pro ilustraci, bezprostředně po moderátorčiných slovech *diskutovat dnes budou* následovala např. tato podoba uvedení prvního hosta: *Hlavním problémem zdravotnictví je neefektivita, netransparentnost, plýtvání a korupce. Je přesvědčen místopředseda vlády a ministr financí České republiky. Dobrý večer.* Takový způsob představování hostů může být, domníváme se, pro diváky poněkud matoucí v tom smyslu, že nejdříve zazní nějaký jakoby všeobecně platný výrok, formulovaný jako objektivní pravda, a teprve potom se divák dozvídá, že to je něčí subjektivní názor. Mezi hosty jsou i ti, kteří slovy moderátorky *přišli diskutovat za vás, diváky*, u nichž je kategorizace následující po jejich citátu zhusta velmi obecná, vztahující se potenciálně na značné množství

lidí, např. *občan z Prahy, bydlí v bytě a má chalupu* nebo *nekuřák z Brna, právník* aj. Tato charakteristika jednak zazní z úst moderátorky, jednak se společně se jménem objeví na obrazovce ve chvíli, kdy se daný host v záběru objeví poprvé. Zdůrazněme tedy, že jméno a příjmení hosta z úst moderátorky při úvodním představování vůbec nezazní. Jak bylo uvedeno, moderátorka diskutuje také s lidmi sedícími v publiku. Pokud se někdo z nich dostane ke slovu, na obrazovce se většinou rovněž objeví napsané jeho jméno a nějaká jeho kategorizace, jako je tomu u hostů stojících, v úvodu představených; např. *Martin Uhlíř, Open doors, spoluorganizátor akce Svědomí není na prodej*; *Jiřina Slívová, byla členkou Českosyrského výboru přátelství*. U některých diskutujících hostů se však jméno ani kategorizace neobjevuje, jejich identita je primárně dána tím, v jaké části publika sedí.

V souladu s celkově polemickým vyzněním pořadu jsou verba dicendi, jimiž jsou vstupní citáty hostů opatřovány, někdy expresivní či hodnotící, namátkou: *...veřejnost uklidňuje předsedkyně Energetického regulačního úřadu*; *... oponuje spoluautor návrhu nových tarifů*; *...je rozhořčen občan z Plzně*.

Expresivita se někdy projevuje v živých dialozích moderátorky s hosty, jako tomu bylo třeba v dialogu Michaely Jílkové (MJ) a Ladislava Linka (LL) sedícího v publiku, u něž se na obrazovce spolu se jménem a příjmením objevil titulek *Strana soukromníků v ČR, podnikatel v pohostinství*. Přepis dialogu mimo jiné ukazuje v moderátorčině řeči různé jevy doprovázející běžný nepřipravený dialog, tedy hezitační (váhací) zvuky realizované různě dlouhým středovým vokálem, nedorečená slova (*pros-*, tedy *prosím*), vkládání výplňkových slov (*ano, tedy*), slovo *no* vyskytující se na počátku moderátorčiných replik, občasné (opravdu nijak časté) opouštění zásad spisovné češtiny: *nevím, slovamá, ňáký, abysme*. Souběžně pronesené úseky jsou opatřeny lomítky, tečka v závorce značí krátkou pauzu, prázdná závorka značí nesrozumitelný úsek.

MJ: Né, víte co. Tady máme pana Linka. Vy třeba se te se iniciovali i tu ústavní stížnost ze senátory na é to kontrolní hlášení. Kdybyste tedy panu Mikulkovi tedy mohl vysvětlit, čeho se tak bojíte. /Ať už to kontrolní hlášení uzavřeme./

LL: /Já vám to vysvětlím/ s podáním ústavní stížnosti Strana soukromníků Český republiky senátorskou aktivitu sebrali jsme sebrali jsme

MJ: =No to už jsem tady řekla. /Ale proč, řekněte, čeho se tak bojíte./

LL: /Sebrali jsme podpisy/ sebrali jsme podpisy a podepsali to senátoři napříč politickým spektrem. To je pro mě důležitá věc.

MJ: no (.) no

LL: Čeho se tak bojíte. Já vám budu číst /věci který jsou uvedeny je v kost- jednotlivý body/

MJ: /né nemusíte nám to pros- ale vy to snad umíte/ říct svýma slovamá

LL: Dobře.

MJ: =Tak to vysvětlíte lidsky.

LL: Nemožnost párování daně pro kontrolu daňových subjektů. Plátce dé pé há si není povinen uplatnit ve stejném období jako to udělal jeho obchodní partner. To vy určitě víte. Ná výdajový straně to musím udělat hned, na příjmový když si koupím benzín, můžu počkat tři roky. Hodnota nashromážděných údajů je velice důležitá nebo: znalost tržního prostředí pro případný třetí třetí subjekt. Nikde není napsáno, že právní ochrana je taková, aby se informace nedaly ven. Dále je tam rozpor s článkem dva a čtyři ústavy výhrada zákonná pro ukládání povinností.

MJ: Ano, ale pane Linku pro lidi. Víte vy třeba máte strach že já nevím budu budu mít se dává příklad budu mít malý pivovar ano, mám dodavatele chmele, s ním dobrou cenu a nějaký velký pivovar mě chce (.) e: o to připravit. Zjistí si, tady pronikne pomocí hekrů do vašeho systému pane ministře, zjistí, kolik já platím (.) tomu, přeplatí dodavatele chmele, ano a (.) přídu na buben.

LL: Například. /Úplně jinou informaci paní Jílková. Kvůli vám./

MJ: /Abysme věděli čeho se bojíte./

LL: =Kvůli vám. Budete bydlet u nás na hotelu.

MJ: Ano.

LL: A budete mít vystavenej účet nad určitou částkou a já vás musím uvect v tom kontrolním hlášení. Budete ráda, že budete uvedena v kontrolním hlášení. Že opakovaně ( ).

MJ: No, pokud tam budu poctivě, tak mně to nebude vadit.

Přepis rozhovoru ukazuje, že moderátorka svého komunikačního partnera někdy přerušuje, skáče mu do řeči (taková místa označujeme =), různě dlouhou dobu mluví souběžně s ním. Vezmeme-li v úvahu úvod zvolené ukázky, vidíme, že moderátorka hostu v publiku explicitně dává slovo, vyvolává jej jménem. V dalším průběhu rozhovoru mu ale nabídnutý prostor zase spíše bere, resp. mu přesně předepisuje, jakým způsobem má odpovídat. LL sice poměrně dlouhý prostor získává (LL: *Nemožnost párování daně pro kontrolu daňových subjektů* atd.) ovšem moderátorka se následně dožaduje toho, aby mluvčí

odpovídal stylem „pro lidi“ (MJ: *Ano, ale pane Linku pro lidi ...*), hned také sama předvádí, jak požadovaná odpověď, tj. odpověď „pro lidi“, má vypadat (...*vy třeba máte strach...*) Takové dialogické chování moderátorky, domníváme se, lze charakterizovat jednoduše jako nezdvořilé.

Přepis rozhovoru, jakkoli podrobný, nedokáže zachytit některé jevy, které lze rovněž považovat za nekultivované, resp. nezdvořilé. Moderátorka například v některých pasážích, typicky těch, kdy mluví oba mluvčí najednou, výrazně zvyšuje hlas, na hosta v publiku v některých momentech zkrátka křičí. Obecně lze říci, že má velmi výraznou (pochopitelně fyziologicky danou) barvu hlasu a že mluví ve srovnání s ostatními mluvčími hlasitěji; v takto exponovaných pasážích je pak tento rozdíl (v dynamice) ještě nápadnější. Jinými slovy, pokud mluví moderátorka zároveň se svým dialogickým partnerem, divák zpravidla slyší pouze moderátorku.

Jako nezdvořilé ze strany moderátorky lze chápat i to, že svému dialogickému partnerovi vyčítá, že se svůj text chystá přečíst, že není schopen to, co přišel sdělit, říci z paměti. Sama ovšem drží v ruce své poznámky (jsou v nich vidět barevně zvýrazněné pasáže), do nichž podle potřeby nahlíží. Domníváme se, že písemná příprava je pro vystoupení v tomto pořadu zcela pochopitelná, neboť všichni přítomní, zvláště ti v „publiku“, mají jen velmi omezené množství času, kdy „mají slovo“, které navíc mohou lehce ztratit. Hned ještě poznamenejme, že také stojící hosté, v úvodu moderátorkou představení, mají často připravené nějaké písemné materiály (typicky grafy), k nimž ve svých vstupech odkazují.

Za nezdvořilé lze někdy, domníváme se, považovat i některé moderátorčiny postoje či gesta. Zcela běžně se svými hosty diskutuje majíc ruku v bok. Takový postoj může působit nadřazeně, povýšeně. Vedle postoje s rukou v bok jsme zaznamenali i důrazné hrození ukazováčkem (ve smyslu: *ty, ty, ty!*) v dost těsné blízkosti obličeje stojícího hosta. Mimo jiné takovými postoji a gesty získává moderátorka kontrolu nad průběhem celé diskuse, ovšem z pohledu hostů – zvláště těch méně zkušených diskutujících – mohou být takové projevy spíše nepříjemné, znejistující. S mírnou nadsázkou řečeno, pokud nad námi někdo stojí s rukou v bok a hrozí nám prstem, můžeme vůbec získat dojem, že „máme slovo“?

Kromě toho, že moderátorka má průběh diskuse pevně v rukou, je třeba zdůraznit, že vystupuje nestranně, explicitně nesympatizuje ani s jednou ze zúčastněných stran. Skupinou, jejíž zájmy moderátorka hájí, ovšem skupinou vágně vymezenou, jsou *televizní diváci*, resp. *lidi*. Televizní diváky moderátorky zpřítomňuje zcela systematicky. Např. v závěru pravidelně

zaznívá *milí diváci, já vám děkuji, těším se na vás, myslím na vás a vy už víte, že ve čtvrtek (pauza) máte slovo*; moderátorka neváhá se divákům omluvit za skvrnu na svých šatech slovy *Já jenom ještě k divákům. Asi jste si, diváci, všimli mého fleku. Promiňte, já jsem se před začátkem napila vody a sklenice byla příliš plná, tak jenom abyste celé vysílání nepřemýšleli, proč mám ten flek*; dále viz třeba části výše uvedené části rozhovoru: *Tak to vysvětlete lidsky; Ano, ale pane Linku pro lidi*.

Nejasně vymezenou skupinu *lidí, vás, televizních diváků* moderátorka v průběhu pořadu vyzývá, aby do České televize posílali sms, z nichž některé se v průběhu pořadu objevují ve spodní části obrazovky. Tyto texty jsou zhusta psány nespisovnou češtinou, objevují se v nich výrazy silně expresivní až vulgární, běžné jsou pravopisné chyby, nedokončení slov, objevuje se psaní s diakritiky i bez nich apod., jak to dokládají třeba následující zaznamenané sms: ZLODEJUM UTNETE TIP (míněno zřejmě *tipec*); SOUD V PARDUBICÍCH SEŽERE KAŽDOU PŘILÁŠKU DO INSOLVENCE; VŠICHNI VĚZNI MÍSTO DO POSILOVNY DO URANOVEJCH DOLŮ A TI CO NECHTĚJI MAKAT TAK CHLEBA A VODA; BUD BUDES MAKAT NEBO OBUCEM DOSTAVAT; JE LEPSI SE NECHAT ZAVRIT, PROTOZE TAKOVY KONFORT NA ULICI NENÍ; UTECU Z TERORU HNUSODEMOKRACIE, FUJ!; PROČ JSOU TAK PROTĚŽOVÁNY ČÍNSKÉ „INVESTICE“ aj. Některé sms se v průběhu pořadu na obrazovce objevují vícekrát, jiné jen jednou. Celkově lze konstatovat, že tyto sms významně snižují stylovou úroveň pořadu.

Souvislosti Jana Pokorného

Souvislosti Jana Pokorného jsou diskusní pořad o aktuálních společenských tématech vysílaný od dubna 2016 ve středu večer na ČT2. Pořad má vždy čtyři hosty, kteří mají k diskutovaným tématům bližší vztah, zpravidla nějak související s jejich profesí; diskusi moderuje Jan Pokorný (JP).

JP je kultivovaný mluvčí, jeho projev je převážně čistě spisovný, občasné hovorové (tj. stylově nižší, ale stále spisovné) tvary jako *taky* a *teda* nepředstavují v nepřipraveném projevu a v daném žánru žádný problém. Ojediněle jsme zaznamenali chybný tvar *Už si povídáme přes půl hodinu* místo náležitého tvaru s genitivem *přes půl hodiny*, který vznikl patrně kontaminací se spojením „přes hodinu“. Při rychlejším mluvním tempu dochází k redukované výslovnosti některých hlásek *jich sme svědky* místo *jichž* (4. 5.). K vyšší úrovni pořadu by přispělo, kdyby se JP vyvaroval módních slov a spojení bohužel typických pro

současný jazyk médií, jako je slangové sloveso *rozporovat* místo „zpochybnit“, „polemizovat s“, „argumentovat proti“ či prostě „nesouhlasit“. Jiným módním obratem zaznamenaným u JP je „být v kondici“, ve spojení *Evropská unie v téhle kondici*, tedy ve smyslu „ve stavu“. Tradičně se výraz *kondice* v češtině užívá o sportovcích či obecně o zdraví jedince, a jeho rozšíření na neživé a abstraktní předměty je novodobý anglicismus. To by asi samo o sobě nevadilo, ale vlivem původního způsobu užívání působí uvedené spojení jako metafora čerpající ze sportovního prostředí.

Je třeba konstatovat, že hodnotit jazykový projev JP v analyzovaném pořadu je obtížné, protože JP příliš do diskuse nezasahuje (s výjimkou uvádění základního tématu a podtémat), po většinu času mluví hosté sami, a často se v dialogu střídají bez zásahu moderátora. Zda je takový způsob vedení diskuse dobrý, nebo špatný, nelze rozhodnout na obecné rovině, v konkrétních situacích je vhodné nechat hosty mluvit, v jiných zasáhnout. Hosté Souvislostí Jana Pokorného jsou většinou kompetentní vzhledem k diskutovanému tématu, umějí formulovat myšlenky i kultivovaně diskutovat, proto jisté moderátorovo „stažení se“ z diskuse je spíše ku prospěchu věci. Zaznamenali jsme ale i případy, kdy moderátor nezasáhl, a měl by, a naopak situace, kdy moderátorovo zasahování diskusi zbytečně retardovalo. K prvnímu typu patří situace, kdy hosté užívají příliš odborné výrazy či profesionalismy, které nemusí být ani vzdělanému divákovi srozumitelné, např. výraz *offshore*, na nějž nakonec místo moderátora reagoval vysvětlením jiný host (Petr Pithart, v pořadu ze 6. 4.). K druhému typu, tj. nadbytečnému zasahování, patří situace, kdy moderátor lpí na určité myšlence nebo slovu – např. v pořadu *Komu patří děti?* z 20. 4. moderátor v reakci na odpovědi hostů předstírá nepochopení a neustále opakuje, že *jeho děti mu patří*, jsou *jeho* atp. Obecně žertování diskusi nadlehčuje, uvolňuje případné napětí, ale někdy také diskusi zbytečně zdržuje.

Diskusní pořad začíná v okamžiku, kdy už hosté ve studiu spolu hovoří, až po chvíli se moderátor oslovuje diváky obraty typu *přivítáme diváky*, podobně se v závěru moderátor loučí s tím, že hosté budou dál ve studiu v diskusi pokračovat. Tento scénářistický postup má patrně vyvolávat dojem autentičnosti diskuse, toho, že diskuse není „sehraná“ pro diváka a možná také, že je v principu nekonečná. Televizní diskuse ale jsou určené divákům a tradiční úvod s představením hostů je možná statický a nenápaditý, ale praktický – divákům se hned v úvodu dostanou podstatné informace o diskutujících a jejich vztahu k tématu. Nestane se tak, že jeden z hostů je představen až v 9. minutě vysílání (Břetislav Tureček v pořadu z 1. 6.). Navíc zkušenost z každodenního života svědčí spíše o tom, že vstupovat, byť jen jako pasivní

posluchač, do již probíhajícího hovoru, nemusí být příjemné – nově přichází neví, o čem se mluví, a může být na rozpacích, zda je mu hovor určen. Popsaný postup může vyvolávat dojem jistého spiklenectví diskutujících a moderátora, do něhož se diváci navzdory uvolněnosti moderátora nemusí cítit patřit. Tomuto pocitu nahrává např. i familiární odkazování k nepřítomným osobám pouze křestním jménem, jak se stalo v pořadu z 18. 5., kdy se moderátor zmínil o brněnském aktivistovi Matěji Hollanovi slovy *Co to říká o Matějovi?* (Hollan sice byl dříve zmíněn celým jménem, nikoli ale v bezprostředním kontextu). Stojí proto za zvážení, zda je výše popsáný princip „nekonečné“ diskuse, skutečně přínosnou inovací daného televizního formátu.

Liga mistrů UEFA

Jazykový projev komentátorů fotbalových a hokejových zápasů jsme souhrnně hodnotili již před rokem (viz Analýzu a hodnocení jazykové úrovně vybraných pořadů České televize za 1. pololetí 2015). Tentokrát je budeme hodnotit odděleně, přičemž se zaměříme jen na komentování zápasů v jedné soutěži, v případě fotbalu to je Liga mistrů UEFA, u ledního hokeje pak mistrovství světa.

Přímé přenosy Ligy mistrů UEFA komentoval Jaromír Bosák spolu s odborníkem, bývalým fotbalistou, jímž většinou byl buď Martin Hyský či Luděk Zelenka. V televizním studiu se pak střídali Pavel Čapek a David Kozohorský, jejichž úkolem bylo nejen provést diváky celým pořadem, tj. přímým přenosem jednoho vybraného zápasu a sestříhy zápasů ostatních, jež v daném kole Ligy mistrů byly rovněž odehrány, ale i vést rozhovory s dvěma pozvanými hosty, opět bývalými, případně stále aktivně hrajícími fotbalisty. Komentování sestříhů zápasů, tedy jakýchsi reportáží z nich, se pak ujali další sportovní redaktori jako David Kalous či Lukáš Pečeně a další. Ve svém hodnocení se zaměříme na projevy Jaromíra Bosáka, Pavla Čapka a Davida Kozohorského; projevy spolukomentátorů, dalších redaktorů, jakož i pozvaných hostů se budeme zabývat jen okrajově.

Po formální stránce si všichni komentátoři drží vysoký standard, všichni bez větších problémů užívají spisovné tvarosloví, srozumitelně vyslovují i dobře frázují, a to včetně Martina Hyského a Luděka Zelenky – na rozdíl od nich většina pozvaných hostů hojně užívá obecněčeské tvarosloví a jejich jazykové projevy jsou celkově na nižší úrovni, to se týká zejména fotbalistů, kteří stále aktivně hrají a kteří přece jen mají menší zkušenosti s delšími veřejnými projevy.

Nyní si blíže povšimneme jazykového projevu Jaromíra Bosáka, následně pak Pavla Čapka a Davida Kozohorského, v jejich případě se zvláštním zřetelem k tomu, jak formulují své dotazy. Jaromír Bosák zpestřuje svůj bezvýhradně spisovný projev jak výrazy knižními, tak i expresivními: *tentokráte, jak vidno, očekávaný sukces, trefuje štangli, to je prostě nonsens, pak z toho vyleze příhrávka do neznáma, je tuplem důležitý, ještě cpal balón před bránu, budou drbat hlavu, Kristovy rány* aj. Tento způsob vplétání expresivních výrazů do standardních promluv, navíc občas obohacený o knižní tvary, je pro Jaromíra Bosáka už typický a zřejmě přispívá i k tomu, že jeho komentování je jedinečné a osobité. Dalším charakteristickým rysem jeho projevu je výrazná obrazotvornost, metaforičnost, jíž se snaží o vtipné a neotřelé popsání komentované situace: *musel si to nakrájet celé; jede na krev, to je vidět; ten výborně vybavený útočný stroj Barcelony, obyčejně skvěle promazaný a vyladěný zatím jede na nějaký divný volnoběh, nebo jestli je to dvojka?*

Úskalí takového neotřelého vyjadřování je zřejmé, je jím omšelost a místo vtipu trapná poznámka, takovou byl podle nás např. následující komentář: *nad Parkem princů se valí obrovská vlna rozkoše bez rizika*. Takové upoceně komentáře se v projevu Jaromíra Bosáka naštěstí objevují spíše výjimečně. Tento mluvčí si zatím dokáže ohlídat přiměřenou míru metaforičnosti svého projevu.

Učiňme nyní dvě poznámky k tvarům dvou konkrétních vlastních jmen cizího původu, jež jsme zaznamenali v projevu J. Bosáka. První se týká jména německého města Mainz, jež Bosák označil českým exonymem Mohuč. Přestože užívání a vůbec i znalost těchto českých variant pro německá města pozvolna ustupuje (srov. užívání jmen Chotěbuz, Řezno, Cáchy či právě Mohuč), považujeme toto užívání ve veřejném prostoru za chvályhodné. Druhá poznámka se pak týká výslovnosti příjmení anglického hráče Oxlade-Chamberlaina, konkrétně druhého jména tohoto složeného příjmení. Ačkoli se komentátoři snaží vycházet z původní výslovnosti, někdy je tradice tak silná, že užívají zažitou, leč chybnou výslovnost, v daném případě [čembrlejn]. Pokud by komentátor vyšel z původní výslovnosti, zněla by ta česká [okslejt-čejmbrlin]. Ačkoli by pro české uši navyklé na podobu [čembrlejn] zřejmě zněla podoba [čejmbrlin] nezvykle, přimlouvali bychom se zde naopak spíše za modernější přístup. Věříme, že ani pro komentátory by to nebyl nepřekonatelný problém, jak naznačuje i to, že všichni při výslovnosti londýnských klubů Chelsea FC a Arsenal FC preferovali výslovnost se [s], tj. [čelsí] a [arsenal], jež odpovídá výslovnosti původní, navzdory tomu, že jejich hosté užívali v češtině převažující výslovnost se [z], tedy [čelzí], [arzenal].

Přejdeme nyní k jazykovým projevům Davida Kozohorského a Pavla Čapka. Oba dva jsou zkušenými redaktory, jejich projevy jsou standardně profesionální, to znamená, že bez problémů užívají spisovnou češtinu a to i tehdy, když jejich hosté mluví obecně česky, případně jinou variantou češtiny, jako např. Brňan Petr Švancara. Oba se bohužel občas nevyhnou neobratným slovním konstrukcím či otřepaným frázím: *ta kvalita na té lavičce je obrovská, je ve stavu zraněných, velký trenérský mág, něco do elektronické tužky aj.*

Povšimněme si nyní blíže, jak vedou rozhovory se svými hosty, jak konstruuji dotazy. Nejčastěji kladou tzv. otevřené otázky, tj. takové, které ponechávají dotázaným v jejich odpovědích velkou volnost. Typické jsou otázky formulované jako dotaz na názor hosta: *co si o tom myslíte?; co na to říkáte?; na koho jste zvědaví nejvíc?; jak vnímáte, že...?; jaké jsou vaše dojmy?* apod. Porovnáme-li tento způsob dotazování s uzavřenými otázkami, jaké často klade např. Václav Moravec (př. „Byl jste tam, nebo ne?“), vynikne ještě více jejich vstřícnost vůči dotázanému. Oba redaktori také nezdědka kladou dotazy v podobě konstatování s tázací intonací na posledním slově, přičemž obvykle oslovením vyberou toho, komu je dotaz položen, např. (všimněme si i nádechů, z nichž je patrné, že Pavel Čapek svou promluvu nefrázoval zcela optimálně) *Lud'ku, Zinedine Zidane é velká persona světového fotbalu usedl na lavičku bílého baletu až v zimě, ale dokázal to, co jeho předchůdce Benítez ne, získal NÁDECH okamžitě přirozeně na svou stranu největší hvězdy včetně NÁDECH Christina Ronalda a navíc dokázal udržet NÁDECH pro Real velmi nezvyklý trend, v této sezóně Real NÁDECH v deseti z dvanácti zápasů nedostal žádný gól?* Tento způsob dotazování však v sobě skrývá drobný komunikační problém, totiž ten, že dotázaný nepozná, kdy byl položen dotaz (to se častěji přiházelo Davidu Kozohorskému). Tímto způsobem kladení dotazů se také utváří asymetrie mezi mluvčími: redaktor se staví do pozice poučeného laika, který sice má svůj názor, ale není si jím jistý, a tak raději požádá pozvaného odborníka o jeho potvrzení, případně vyvrácení, o jeho doplnění, objasnění apod. Dlouholetí fotbaloví komentátoři jsou však rovněž (měli by být) fotbalovými odborníky, přestože na rozdíl od svých hostů fotbal nikdy nehráli na vrcholové úrovni.

Na závěr uvedeme ještě pár postřehů ke komentátorům sestřihů zbylých zápasů. V jejich projevu se častěji objevují otřepaná slova a slovní obraty typické pro současné mluvení o fotbale. Problém s těmito slovy je, že jsou příliš frekventovaná a příliš obecná, takže je může užít prakticky kdokoli pro cokoli, neboli jejich nadměrným užíváním komentátoři oslabují svou roli fotbalových odborníků. Jedná se např. o slova *padnout* ve smyslu *prohrát* (porážky mohou být různé a zejména v Lize mistrů je opravdu značný rozdíl

mezi porážkou 1:2 na hřišti soupeře a mezi porážkou 0:1 na domácím hřišti, jednotně užívané sloveso *padnout* tyto rozdíly nivelizuje; nadto je fotbal přece jen hra, i když jde v ní o to, aby byl soupeř poražen, soupeři po prohře obvykle *nepadnou*, ale odejdou do šatny, kde se osprchují, převléknou a rozjedou se do svých domovů, a to je dost zásadní rozdíl mezi hrou a bojem, v němž jde opravdu o život); *zajímavý* (zejména ve spojení *zajímavá šance* či *nahrávka*; srov. k tomu níže komentář v hodnocení MS v hokeji 2016 v Rusku); *kvalita* (viz výše příklad *ta kvalita na té lavičce*); *hlava* (tímto slovem se velmi nepřesně označují konkrétní psychické stavy: *je to o hlavě*, *mají to v hlavách* apod.); *čaruje*, *zázračně* či *zázračný* (tyto tři výrazy jsou užívány nejčastěji v souvislosti s činností brankáře; fotbalový brankář není ani čaroděj, ani obvykle nespolehá na boží pomoc, do kultivovaného jazykového projevu tyto výrazy nepatří, protože jsou přehnané, a pokud jsou užívány nadměrně a jako *zázračné* jsou popisovány více méně všechny povedené zákroky brankáře, ztratí i svůj charakterizační význam) aj.

Dále se projev komentátorů sestřihů zápasů od projevů zkušenějších komentátorů nápadně liší přílišným akcentováním slov, jakousi strojovou rytmizací a obecně nevhodným intonováním. Zatímco zkušení komentátoři rytmizují svůj projev podle komentované hry, dění na hřišti, komentátoři sestřihů zápasů rytmizovali svůj projev, jako by četli reklamu: s přehnaným důrazem na příliš mnoha slovech, beze vztahu k popisované skutečnosti. Celkově však můžeme říci, že jazykový projev všech redaktorů sportovního zpravodajství je velmi dobrý. Vysoká úroveň jejich projevu pak často vynikne v kontrastu k projevům pozvaných hostů.

MS v hokeji 2016 Rusko

V komentování přímých přenosů hokejových zápasů z MS 2016 v Rusku a v jejich komentování a hodnocení ze studia se střídali zkušení komentátoři Robert Záruba, Michal Dusík, Jiří Hölzel, dále komentátoři z řad bývalých hokejových hráčů, Milan Antoš, David Pospíšil, Martin Hosták a hokejový trenér Marek Sýkora. Přímý přenos vždy komentovala dvojice složená z jednoho profesionálního komentátora a z jednoho bývalého hokejisty, ve studiu pak zápas analyzovala zbývající trojice.

Projev všech sedmi mluvčích je na velmi vysoké úrovni. Všichni bez problémů užívají spisovné tvarosloví a jen opravdu výjimečně užijí nespisovnou koncovku jako např.:

MA: *No ale to není možný, protože puk byl v brankovišti, že jo?*

MD: *No, možný to je. Ukázat může, co chce.*

MA: *No je to možný... tak, tak.*

V daném případě jako by nespisovný tvar *možný*, který jako první užil Milan Antoš (MA), odrážel Antošův údiv nad situací, která se rozhodnutím rozhodčích z nemožné stala možnou. Jinak komentátoři správně užívají spisovné koncovky, nezkracují slovní tvary (např. *ometl, ťukl*), které se v mluvené nespisovné češtině obvykle zkracují. Běžně užívají náležité slovesné tvary v pasivu (nikoli tedy dlouhé tvary přídavných jmen): *hra byla vykázána do středního pásma, jak je [branka] ukotvena, tato trojice byla v boji o finále úplně vymazána, branka byla posunuta vinou švýcarského obránce* aj. V posledním příkladu nadto vidíme, že Robert Záruba je natolik zdatným mluvčím, že užil náležitou sekundární předložku *vinou* a nikoli *díky* či *kvůli*.

Projevy všech komentátorů jsou přitom přirozeně spontánní a zaujaté, je z nich patrné, že mluvčí hokeji velmi dobře rozumějí a že jej mají opravdu rádi. Zároveň však jsou ve svém komentování věcní a přesní; nepotřebují se ani zbytečně uchýlovat k obecným, fakticky nic neříkajícím frázím, ani k zbytečně rozsáhlým vyprávěním příběhů o jednotlivých hráčích či k příliš detailním statistickým údajům, jimiž si vypomáhají méně zkušení a méně zdatní komentátoři sportovních přenosů. Bezprostřednost, ale v zásadě i odbornost komentování se projevuje rovněž v lexiku, které je leckdy expresivnějšího rázu: *doplnit lajnu, brejk, pomohl si příkopem, tohle bylo spíš pro rozhodčího vně útočného pásma, je to první finský zámek v dnešním utkání, dánská vrátka se rychle zaklapla, byl z toho takový ten háček, dokázal kotouč došťouchat do brány, vysokou četnost ran, dostrčit cokoli jen, aby vedli jedna nula* aj. V některých případech je ovšem užitý pojem srozumitelný právě jen v daném kontextu, jako je tomu v tomto případě: *dnes mu to vůbec nepálí* (užito nikoli ve významu, že to danému hráči nemyslí, nýbrž že jeho střely jsou nepovedené).

Je pochopitelné, že komentátoři nemohou používat jen neotřelá či v popisnosti přesná pojmenování, přesto by jejich projevu prospělo, pokud by neužívali slova příliš obecná, a tudíž nepřesná, a zároveň nadužívaná, zřejmě právě pro jejich všeobjímající obecnost. Takovým slovem, jež se lavinovitě šíří mezi sportovními komentátory, je např. přídavné jméno *zajímavý*, např. *tlak, ze kterého vznikly dvě zajímavé akce* či *nakonec z toho byla zajímavá střela*. Adjektivum *zajímavý* je nejčastěji užíváno pro gólové či povedené přihrávky, střely nebo jiné akce. Ve skutečnosti o popisované skutečnosti ale nevypovídá prakticky nic: *zajímavá* může být např. prudká střela po ledě, střela směřující mezi betony brankáře či pod horní tyč, ale i střela, kdy puk jede po hraně obloukem k tyči, nebo i střela naprosto

nepovedená, jež se však náhodou odrazí od brusle jiného hráče či dokonce o mantinel, změním tím odražením směr a nečekaným způsobem zamíří do branky, zajímavá může být dokonce i střela, která směřuje přímo ke střeše stadiónu nebo na vlastní branku. Zkušení komentátoři by proto taková nic neříkající přídavná jména neměli užívat vůbec. Dále by bylo dobré, aby se komentátoři vystříhali příslovcí typu *strašně* (*vypadá to strašně jednoduše, strašně důležité*), *hrozně* apod., jelikož svou přehnanou emotivností snižují úroveň jazykového projevu. Celkově však můžeme konstatovat, že jazykový projev hodnocených mluvčích je velmi dobrý, a oceňujeme zejména to, že přes svou profesní zaujatost hrou žádný z mluvčích až na krátkodobé výjimky nepřekročil mantinely kultivovaných a spisovných projevů.

Planeta YÓ

Planeta YÓ, tedy pořad pro starší žáky základních škol sestávající ze vstupů moderátorů a animovaných seriálů, hodnotíme podruhé, viz naši analýzu za 1. pololetí roku 2012.

Od našeho posledního hodnocení došlo ke změně moderátorů, v hodnoceném období se v pořadu objevovali Ivana Korolová, Tereza Causidisová, Filipína Cimrová, Ondřej Havel, Vojtěch Klinger a Tomáš Kyselka, tedy mladí herci, někteří zároveň též moderátoři či dabéři. Ti vytvářejí v jednotlivých dílech různě kombinované dvojice. Dalším mluvčím v tomto pořadu je David Nedvídek, který připravuje recenze různých (třeba deskových) her; předpokládáme, že ten většinou své texty čte: jeho výslovnost je velmi pečlivá, viz zřetelná, ale nikoli přehnaná výslovnost počátečního *j* ve slově *jsou*: *agenti jsou ukryti*.

Pro všechny moderátory platí, že jsou ve svém jazykovém projevu velmi přirození, mluví v přiměřeném tempu, převážně s vhodnou intonací; přiměřeně pečlivou výslovností (jen občas zachytíme vynechanou hlásku: *nešní* místo *dnešní*, *nice neděje* místo *nic se neděje* nebo absenci tzv. rázu (ráz značíme ?): *volejtea nebojte se*, vhodnější by byl ráz před *a*: *volejte ?a nebojte se*). Ve svých dialozích moderátoři užívají jak češtinu spisovnou (namátkou: *Podle čeho se filmy vybírají, jestli budou restaurovány?*; *díky té tvé šipkované*; *To není vůbec jednoduché; obyčejné hodinky; A co nějaké nálezný?*), tak češtinu obecnou (opět namátkou: *interenet se svejma četama a skajpama*; *Seš šikovnej; obyčejnej knoflík, každý jméno, někam se zdejchnul*). Spisovná a obecná čeština se v jejich projevu rozmanitě, zřejmě zcela nahodile střídají. Takové užívání obou variet češtiny dobře ilustruje, že rozhovory moderátorů na jednu stranu napodobují běžné, neformální, nepřipravené rozhovory mezi kamarády, na druhou

stranu jsou texty předem připravenými, vycházejícími ze scénáře, texty určenými i pro diváky. Zajímavou informací pro nás by v této souvislosti bylo, jakou varietou češtiny jsou psány scénáře. Někdy se obě variety češtiny potkávají bezprostředně za sebou:

moderátorka: *Snad máme nákej náhradní program.*

moderátor: *Jaký?*

V promluvách moderátorů i recenzenta se objevují slova z cizích jazyků, typicky při popisech počítačových her, které jsou dětem doporučovány. Připomeňme základní doporučení při výslovnosti cizích slov: vycházet z výslovnosti v původním jazyce, ovšem s využitím domácích hlásek. Hlásky, kterými čeština nedisponuje (*ö, ü, th* apod.), se nahrazují hláskami domácími. (Uvědomujeme si, že toto na první pohled jednoduché doporučení není vždy snadné v praxi aplikovat.) V jednom z pořadů moderátoři divákům vysvětlovali princip hry s názvem *Bird story*, přičemž slovo *story* vyslovovali pokaždé jako [stori], tedy v souladu s uvedeným doporučením, ovšem ve slově *bird* se objevovala jednak původní výslovnost anglická [bɜ:d], jednak výslovnost [bɛ:rt]. Podle doporučení by výslovnost původního anglického slova *bird* měla znít [bért] (lze si představit i výslovnost [bét]), ovšem je zřejmé, že ti čeští mluvčí, kteří dobře ovládají angličtinu, mají zautomatizovanou výslovnost původní, a to včetně samohlásky [ɛ:], kterou spisovná čeština nedisponuje.

V jednom díle se dále hojně objevovala slova ze španělštiny (šlo o výklad ke hře umístěné do Mexika), tj. *sombrero, fuego* (tj. *ohněň, zároveň název hry, toto slovo bylo vysvětleno*) apod. Zdaleka nejčastějším slovem ze španělštiny ve zmíněném dialogu moderátorů bylo slovo *hombre*, tento výraz byl i skloňován v souladu s příslušnými pádovými koncovkami: *s hembrem*. Toto slovo moderátoři (s jednou výjimkou) pokaždé vyslovili s počátečním *h* na začátku. Výslovnost vycházející ze španělštiny by však měla respektovat skutečnost, že v ní se *h* nevyslovuje, jinými slovy, vhodnější výslovnost by byla [ombre]. Zakončení množného čísla běžné ve španělštině bylo originálně použito v domácích slovech: *zapojíte los mozkos, zapotíte si los závitos a spustíte los přestřelkos* (V tomto příkladu jsme navíc zachytili tzv. kontaminaci čili křížení dvou různých vazeb. Lze si *zapotit* (mozkové) *závity*? Zřejmě došlo ke křížení: *Zapotit se* vs. *zapotit mozkové závity*. Hned ale dodejme, že kontaminace ani jiné formulační nepřesnosti se v dialozích moderátorů jinak prakticky neobjevují, což pravděpodobně svědčí o dobře napsaných scénářích, viz i dále.)

Je třeba kladně ocenit, že v dialozích moderátorů se nezdá objevují nápadité slovní hříčky, někdy i nevtíravá poučení o jazykových jevech, vysvětlení neobvyklých slov či ustálených slovních spojení, jindy jsou připomínány třeba známé i méně známé pranostiky.

K promyšlené práci s jazykem lze přiřadit i výše zmíněné začleňování cizích slov, přičemž zvláště užíváním některých anglicismů se dialogy moderátorů výrazně přibližují autentickým rozhovorům teenagerů (*tip na supr apku*). Využívání významů primárních a odvozených ilustruje třeba následující úryvek:

moderátorka: *Číslo pomnožné ti nic neříká?*

moderátor: *Copak čísla uměj mluvit?*

Závěrem lze říci, že jazykový projev moderátorů i recenzenta je s ohledem na typ pořadu a na skupinu diváků, jíž je pořad určen, přiměřený.